

Дзіцячы сад - пачатковая школа: накірункі пераемнасці

Праблема пераемнасці розных ступеняў адукацыі з'яўляецца адной з актуальных. Над ёй працуюць многія навуковыя калектывы, а таксама калектывы саміх устаноў адукацыі: дзіцячых садоў, школ і г.д. Аднак можна канстатаваць, што на практыцы ўзаемасувязь ступеняў адукацыі часта застаецца дэкларатыўнай. Асабліва відавочны разрыў паміж дашкольнай і пачатковай школьнай адукацыяй, хаця прынцып пераемнасці абвешчаецца ва ўсіх дакументах, пастановах, рашэннях, што датычацца дашкольнага выхавання і пачатковага навучання. У навуковых і метадычных публікацыях па названай праблеме таксама падкрэсліваецца, што адной з найважнейшых задач, што патрабуюць комплекснага вырашэння, з'яўляецца вызначэнне умоў, шляхоў і спосабаў паспяховага супрацоўніцтва сям'і, дашкольнай установы і пачатковай школы з мэтай забеспячэння пераемнасці развіцця і станаўлення асобы дзіцяці на гэтых этапах дзяцінства.

Пераемнасць паміж дзіцячымі садамі і пачатковай школай – двухбаковы цэласны працэс, у якім, з аднаго боку, на дашкольнай ступені адукацыі закладваюцца асновы развіцця асобы дзіцяці і фарміруецца яго гатоўнасць да пераходу на наступную ступень адукацыі, а з другога – ажыццяўляецца актыўнае выкарыстанне і далейшае развіццё школай таго, што набыта выхаванцамі дзіцячага сада да паступлення ў падрыхтоўчы клас. Такое разуменне пераемнасці дазваляе рэалізаваць непарыўнасць у развіцці і адукацыі дзяцей, забяспечыць плаўнасць, паступовасць пераходу дзіцяці ад дашкольнай ступені адукацыі да школьнай.

У чым жа прычына нестыкоўкі паміж важнейшымі звеннямі адукацыі? На думку і навукоўцаў, і практыкаў, у першую чаргу яна заключаецца ў розных падыходах да стварэння праграм выхавання і навучання ў дзіцячым садзе і школе, выбары метадаў, прыёмаў і форм арганізацыі педагагічнага працэсу. Мэты дашкольнага выхавання і пачатковага навучання традыцыйна

не супадаюць. Так, у базіснай праграме выхавання і навучання дзяцей ў дашкольнай установе “Пралеска” (Мн., 2000) асноўнымі задачамі дзіцячага сада абвешчаюцца такія, як ахова і ўмацаванне здароўя дзіцяці; фарміраванне гуманых узаемаадносін з блізкімі, забеспячэнне эмацыянальнага дабрабыту кожнага выхаванца, паўнацэннага своечасовага і ўсебаковага псіхічнага развіцця дзіцяці; выхаванне яго асобы, развіццё творчага патэнцыялу, фарміраванне здольнасцей. Жыццё выхаванцаў дзіцячага сада багатае гульнямі, рознымі відамі мастацкай дзейнасці, эксперыментаваннем (з прыроднымі матэрыяламі, у канструяванні, словаўтварэнні і г.д.); у адукацыйны змест дашкольнай установы ўваходзяць знаёмства дзяцей з жывой і нежывой прыродай, чалавекам як біясацыяльнай істотай, чалавечым грамадствам, тэхнікай, матэматычным бокам рэчаіснасці, геаграфіяй і нават астраноміяй, фарміраванне элементарных лінгвістычных уяўленняў, далучэнне да агульначалавечых і нацыянальных каштоўнасцей мастацкай культуры.

Змест навучання ў пачатковай школе арыентуецца, перш за ўсё, на фарміраванне пэўнага аб’ёму ведаў, уменняў і навыкаў (чытання, пісьма, ліку), спосабаў паводзін школьнага тыпу. Вырашэнне названых задач, безумоўна, надзвычай важнае, паколькі мае як неадкладны практычны вынік - забяспечвае пясцігадоваму дзіцяці магчымасці больш менш свабодна арыентавацца ў інфармацыйнай прасторы штодзённага жыцця, так і адцягнутае, перспектыўнае значэнне - з’яўляецца памуркам далейшага авалодання прадметамі пачатковай і сярэдняй школы. Але ў дзіцяці пры паступленні ў школу адбываецца ломка стэрэатыпаў паводзін і дзейнасці, якія склаліся. Змяненні закранаюць літаральна ўсе сферы яго жыцця. Цяпер дзеці навучаюцца ва ўмовах жорсткай арганізацыі, большая частка часу аддаецца ўрокам. На гульні, свабодную самастойную дзейнасць не застаецца часу; неформальныя зносіны з педагогам замяняюцца рэгламентаванымі. Школьны настаўнік абмяжоўваецца чыста ролевым уздзеяннем. Ацэнка дарослым

дзіцяці у першую чаргу з пункту гледжання яго паспяховасці ў навучанні прыводзіць да фармальнага стаўлення да вынікаў уласнай дзейнасці.

Паколькі ў дзіцяці няма магчымасці праявіць сябе ў звыклых відах дзейнасці, прадэманстраваць набыты кругагляд, на першых этапах навучання можа назірацца непаспяховасць, што прыводзіць да зніжэння самаацэнкі, узроўню дамаганняў. Застаюцца незапатрабаванымі творчыя і змястоўныя магчымасці шасцігадовага вучня, што зніжае яго пазнавальныя інтарэсы, актыўнасць, ініцыятыўнасць. Праблемы ж выхавання і развіцця асобы адыходзяць на другі план.

На псіхіку дзіцяці лажыцца велічэзная нагрузка і, як вынік, што паказваюць псіхалага-педагагічныя даследаванні, у часткі дзяцей назіраецца нізкі ўзровень развіцця памяці і ўяўленняў, нежаданне вучыцца. Пры вялікіх вучэбных нагрузках характэрна так званае “ахоўнае тармажэнне”, якое праяўляецца ў рухальным неспакоі, адцягванні ўвагі. Гэтыя з’явы дазваляюць гаварыць аб “зацяжной адаптацыі”, “адаптацыйнай хваробе”, “школьным стрэсе”. Прычына іх – у неўліку настаўнікам псіхафізіялагічных асаблівасцей дзяцей шасці год, псіхалагічнай і фізічнай іх перагрузцы.

Часта па-рознаму бачаць змест узаемасувязі паміж дзвюма ступенямі адукацыі выхавальнікі дзіцячых садоў і настаўнікі пачатковых класаў. Педагогі дашкольных устаноў арыентаваны на развіццё ў дзяцей інтэлектуальных і асобасных магчымасцей. Для настаўнікаў пераемнасць часцей за ўсё асэнсоўваецца як наяўнасць у дзіцяці перад паступленнем ў школу пэўных ведаў, уменняў і навыкаў. У прыватнасці, некаторыя настаўнікі патрабуюць, каб дзеці, якія прыходзяць у падрыхтоўчы клас, умелі чытаць, хаця праграмай дзіцячага сада гэта не прадугледжана. Псіхалагічная ж гатоўнасць, жаданне дзіцяці вучыцца і пазнаваць новае, мець зносіны з ровеснікамі для іх нярэдка з’яўляецца неістотнымі. Таму не дзіўна, што настаўнікі часам ацэньваюць узровень развіцця дзяцей, паступаючых у падрыхтоўчы клас, у залежнасці ад ведання пэўнай часткі вучэбнага

матэрыялу, а не ад развіцця неабходных для навучання псіхічных і фізічных якасцей асобы (памяць, мысленне, уяўленні, дапытлівасць, воля і інш.). Часта настаўнікі скардзяцца на тое, што вучні падрыхтоўчага класа – дзеці шасці год – неўважлівыя, не слухаюцца, не разумеюць забаронаў, непаседлівыя, тугадумы і да т.п. Прычыну названых з’яў бачаць у недапрацоўцы дашкольнай установы пры падрыхтоўцы дзіцяці да школы або прыходзяць да высновы, што дзецям гэтага ўзросту зусім не месца ў школе. На жаль, большасць школьных спецыялістаў лічаць, што дзіцячы сад павінен падлажвацца пад школьныя патрабаванні.

У сваю чаргу, некаторыя выхавальнікі дашкольных устаноў, прадбачачы такія патрабаванні школы, імкнуцца даць дзецям канкрэтны аб’ём ведаў, уменняў і навыкаў; галоўны клопат для іх – так падрыхтаваць сваіх выхаванцаў да школы, каб з боку настаўнікаў было як мага менш нараканняў. Адсюль узнікае дубліраванне зместу праграмы пачатковай школы, жорстка рэгламентаванае навучанне дзяцей на занятках, патрабаванне “школьнай дысцыплінаванасці” (падымаць руку для адказу, выходзіць да дошкі і да т.п.). Пытанне ж псіхалагічнай гатоўнасці да школы у такім выпадку зноў пакідаецца па-за ўвагай. Такім чынам нівеліруецца ідэя самакаштоўнасці дашкольнага дзяцінства і асноўных відаў дзейнасці дзяцей гэтага ўзросту.

Як бачым, ключавым момантам у рэалізацыі пераемнасці паміж дзіцячым садамі і пачатковай школай выступае вызначэнне сутнасці гатоўнасці дзіцяці да сістэматычнага навучання. З другога боку, паколькі размова ідзе аб выхаванні і навучанні ў пачатковай школе дзяцей шасці год, заканамерна ўзнікае пытанне, да якога псіхалагічнага ўзросту павінны быць аднесены гэтыя дзеці.

Праблема гатоўнасці ў савецкай і постсавецкай педагогіцы і псіхалогіі вывучалася ў розных аспектах. Найбольш грунтоўную распрацоўку гэтая праблема атрымала, на наш погляд, у Інстытуце дашкольнага выхавання

АПН СССР пад кіраўніцтвам акадэміка А.У.Запарожца. Па сутнасці ў гэтым рэчышчы працягваецца вывучэнне названай праблемы і ў сучасных айчынных і замежных (у Расіі, Украіне) даследаваннях (Н.Я.Кушнір, В.А.Анішчанка, Л.А.Парамонава, А.І.Кікаін, С.А.Ладывір, В.К.Катырла і інш.). Паводле гэтых даследаванняў, вылучаюцца (з некаторымі варыянтамі) два вялікія блокі – агульная падрыхтоўка да школы і спецыяльная. Да агульнай адносяцца фізічная, асобасная і інтэлектуальная падрыхтоўка, да спецыяльнай – падрыхтоўка да вывучэння прадметаў курса пачатковай школы (граматы, пісьма, матэматыкі), што забяспечвае як засваенне дзецьмі некаторых элементарных спецыяльных ведаў і ўменняў, так і іх агульнае развіццё.

Але перш за ўсё, вызначачы гатоўнасць дзіцяці да школы, неабходна ўлічваць узровень яго *марфалагічнага і функцыянальнага развіцця*, так званай “школьнай сталасці”, што азначае функцыянальны стан асноўных органаў, сістэм; адпаведныя ўласцівасці нярэловай сістэмы (ураўнаважанасць, рухавасць, дынамічнасць і інш.); адсутнасць арганічных пашкоджанняў маўленчага апарату, развіццё мышачнага апарату. Іншымі словамі, “школьная сталасць” – гэта біялагічная і фізіялагічная сталасць арганізма дзіцяці. Морфафункцыянальная гатоўнасць складае базавы ўзровень гатоўнасці да школы.

У гэтым плане цікавасць уяўляюць даследаванні, праведзеныя ў 80-х гадах у Навукова-даследчым інстытуце фізіялогіі дзяцей і падлеткаў. Згодна з атрыманымі данымі, толькі 49% шасцігадовых дзяцей можна аднесці да “сталых”. Сярод дзяцей шасці з паловай год працэнт “сталых” складае ўжо 68, а сярод сямілетніх – 87, а к сямі з паловай- васьмі гадам гэты працэнт павялічваецца да 98. Прычым істотнае адрозненне назіраецца паміж хлопчыкамі і дзяўчынкамі. Апошнія апераджаюць сваіх ровеснікаў мужскога полу ў морфафункцыянальным развіцці. Такім чынам, можна сцвярджаць,

што для большасці дзяцей аптымальным узростам для сістэматычнага навучання школьнага тыпу з'яўляецца сямігадовы ўзрост!

Цесна звязана з морфафункцыянальнай *фізічная гатоўнасць* да школы. Яна азначае добры стан здароўя, што ўключае і устойлівасць арганізма да хранічных захворванняў; развіццё рухальных навыкаў і якасцей, зрокава-маторнай каардынацыі кісці рукі, мелкай маторыкі пальцаў рук; фізічную і інтэлектуальную працаздольнасць. Морфафункцыянальная і фізічная гатоўнасць разам дазваляюць дзіцяці без празмерных цяжкасцей выконваць новы рэжым, вытрымліваць непазбежныя для вучня фізічныя і інтэлектуальныя нагрузкі.

Асобасная гатоўнасць да школы праяўляецца ў сфарміраванасці такой якасці асобы, якую вядомы псіхолаг Л.І.Бажовіч назвала “ўнутранай пазіцыяй школьніка”. Гэта так званая матывацыйная гатоўнасць да навучання ў школе. Яна праяўляецца ў патрэбе дзіцяці набыць новы сацыяльны статус - стаць школьнікам - з усімі яго вонкавымі атрыбутамі (формай, ранцам, падручнікамі і г.д.). У аснове матывацыйнай гатоўнасці ляжыць і больш глыбокая патрэба – пазнавальная, звязаная непасрэдна з вучэбнай дзейнасцю, яе становіць эмацыянальным перажываннем, калі ў дзіцяці ўзнікае пачуццё радасці ад пазнання новага, пераадолення інтэлектуальных цяжкасцей.

Паказчыкам асобнай гатоўнасці выступае і здольнасць дзяцей рэгуляваць свае ўзаемаадносіны з сацыяльным асяроддзем. Гэта выражаецца, перш за ўсё, у ўменні кіраваць сваімі паводзінамі, г.зн. у свядомай дысцыплінаванасці, у стараннасці і настойлівасці пры выкананні вучэбных (г.зн. незаўсёды цікавых) заданняў; уменні падпарадкоўвацца правілам і патрабаванням іншага (як дарослага, так і равесніка) і той жа час кіраваць іншымі (напрыклад, у гульні). Здольнасць прыняць настаўніка як чалавека, патрабаванні якога трэба выконваць, узнікае зусім натуральна. Дзеці пачатковаму маюць патрэбу ў падтрымцы, адабрэнні, эмацыянальных і дзелавых кантактах з дарослымі. Яны ажыццяўляюцца падчас зносін дзіцяці з

дарослым, якія ў гэты ўзроставы перыяд носяць пазасітуацыйна-пазнавальны і пазасітуацыйна-асобасны характар. З дапамогай першых дзіця значна пашырае межы свайго кругагляду, дзе настаўнік выступае як крыніца новай, цікавай інфармацыі, а ў аснове пазасітуацыйна-асобасных зносін ляжыць імкненне да суперажывання, патрэба ва ўвазе з боку настаўніка. У сваю чаргу зносіны з ровеснікамі ў розных відах дзейнасці – гульнях, канструяванні, працы і інш. - маюць змястоўны і спаборніцкі характар, што дазваляе ім разумець і ўлічваць дзеянні і пазіцыі партнёраў, рэалізоўваць маральныя нормы ўзаемаадносін (праяўляць пачуццё абавязку, аказваць дапамогу, абыходзіцца па справядлівасці і г.д.).

Нарэшце, асобасная гатоўнасць выражаецца ў здольнасці дзіцяці адэкватна ацэньваць свае магчымасці і намаганні, неабходныя для атрымання выніку ў новай для яго дзейнасці – вучэнні. У гэтым праяўляюцца адносіны дзіцяці да самога сябе.

Асноўнай умовай паспяховасці навучання дзяцей шасці-сямі год з'яўляецца *інтэлектуальная гатоўнасць*. Цэнтральным паказчыкам інтэлектуальнай гатоўнасці выступаюць сфарміраванасць вобразнага мыслення, творчых уяўленняў, фантазіі (як асновы творчасці), а таксама асноў славесна-лагічнага мыслення. Разумовая падрыхтоўка дзяцей да школы азначае не столькі назапашванне канкрэтнай сумы ведаў, уменняў і навыкаў па асобных прадметах, колькі фарміраванне ўспрыимальнасці дзяцей да ведаў, развіццё ў іх асобнага вопыту пазнання, жадання давведацца пра новае, фантазіраваць, дзейнічаць. Галоўнае – развіць у іх дапытлівасць, пазнавальную актыўнасць, г.зн. патэнцыяльныя магчымасці пазнаваць новае, таму ведаў, уменні і навыкі разглядаюцца не як самамэта, а як сродак інтэлектуальнага развіцця. Іх аб'ём не павінны перавышаць узроставых магчымасцей дзяцей і дубліраваць школьную праграму.

Найважнейшымі паказчыкамі інтэлектуальнай гатоўнасці выступае таксама авалоданне сродкамі пазнавальнай дзейнасці, г.зн. такімі

інтэлектуальнымі аперацыямі, як аналіз, сінтэз, абагульненне, класіфікацыя; уменнямі будаваць графічныя схемы і прадметныя мадэлі (гукавога складу слова, структуры тэкста, колькасных адносін і да т.п.). Апошнія з'яўляецца ўмовай засваення дзецьмі ведамі тэарэтычнага тыпу, развіцця здольнасці бачыць прадметы і з'явы з розных пазіцый.

Зыходзячы з метадалагічнага палажэння аб сувязі мовы і мыслення, зразумела, што да інтэлектуальнай гатоўнасці адносіцца і дастатковы ўзровень развіцця маўлення дзіцяці, без якога немагчыма пабудаваць вучэбную дзейнасць. У дашкольнай педагогіцы вылучаюцца тры напрамкі маўленчага развіцця: функцыянальны, структурны і кагнітыўны. Першы напрамак азначае авалоданне формамі (дыялагічнай і маналагічнай) і функцыямі маўлення (зносін з акружаючымі людзьмі, пазнання, планавання дзейнасці, яе арганізацыі). Структурны напрамак ахоплівае авалоданне структурай мовы - слоўнікавым запасам, граматычнай правільнасцю, гукавой культурай маўлення. Пад кагнітыўным напрамкам маецца на ўвазе фарміраванне ў дзяцей элементарнага ўсведамлення моўнай рэчаіснасці – слоўнага складу сказа, гукавой формы і зместу слова, фармальна-лагічных адносін паміж словамі (многазначнасць слова, сінанімія, антанімія), спосабаў утварэння некаторых слоў (назваў маладых істот, посуду, прафесій і да т.п.), структуры звязнага тэкста. Усе тры напрамкі ўзаемазвязаны, работа па іх прыводзіць да фарміравання правільнасці і адвольнасці маўлення, умення ясна і лагічна выкладаць свае думкі, тлумачыць ўласныя дзеянні і ўчынкі, а таксама ўмення слухаць і разумець іншых.

Спецыяльная гатоўнасць, калі яна заканчваецца ў пяць гадоў, як ужо адзначалася, прадугледжвае толькі падрыхтоўку да засваення асноў прадметаў пачатковай школы, а не саміх гэтых прадметаў. Сюды ўваходзіць фарміраванне фанематычнага слыху дзяцей, набыццё імі першапачатковых навыкаў гукавога аналізу слова, элементарных лінгвістычных і матэматычных уяўленняў, падрыхтоўка рукі да пісьма. Важна, што ў працэсе

такой падрыхтоўкі ажыццяўляецца і фарміраванне ў дзяцей перадумоў вучэбнай дзейнасці (адвольнасці, асэнсавання і абагульнення спосабаў вырашэння інтэлектуальных задач, планавання і кантролю), што збліжае агульную і спецыяльную падрыхтоўку.

Названыя віды гатоўнасці ўяўляюць сабой вобласць патэнцыяльных магчымасцей дзіцяці шасці-сямі год.

Другое пытанне, пастаўленае намі вышэй, якое мае асноватворнае значэнне для вырашэння праблемы пераемнасці, - гэта пытанне аб псіхалагічным узросце дзяцей шасці год. Пры вырашэнні пастаўленага пытання, адзначаюць навукоўцы, неабходна месць на ўвазе не толькі тое, што дзіця дадзенага ўзросту можа нейкія веды і ўменні засвойць пры спецыяльным навучанні, але і тое, якіх фізічных і духоўных сіл ад яго гэта патрабуе, які аптымальны фізіялагічны рэжым яго работы, якія матывы яго паводзін, у якой форме яно пераважна асэнсоўвае вучэбны матэрыял, пры якіх відах дзейнасці і пры якой сістэме ўзаемаадносін з педагогам яно гэты матэрыял засвойвае, пры якіх ўмовах такога роду засваенне дае максімальны развіццёвы эфект.

Вядомы савецкі псіхолаг Д.Б.Эльконін, які распрацаваў сістэму ўзраставай перыядызацыі псіхічнага развіцця дзяцей, паказаў, што ўнутраныя заканамернасці псіхічнага развіцця ў дашкольным і малодшым школьным узросце адзіныя, паміж гэтымі ўзраставымі этапамі няма рэзкіх пераходаў, больш таго, шмат агульнага. Гэта даверлівае падпарадкаванне дзіцяці аўтарытэту дарослага – яго патрабаванням, ацэнкам, перайманне знешніх манер паводзін, разважанняў. Гэта і падвышаная ўспрымальнасць да ўсяго новага, наіўна-гульнявое стаўленне да ўсяго, з чым ён сутыкаецца. Гэта і пераважанне вобразных формаў пазнання навакольнага свету (размова ідзе аб вобразнай памяці, вобразным мысленні). Сапраўды, тэндэнцыі развіцця псіхічных працэсаў ў пераходны перыяд – ад дашкольнага ўзросту да малодшага школьнага – сведчаць не пра якасныя змяненні ў псіхіцы, а

хутчэй, пра колькасныя. Д.Б.Эльконін, падкрэсліваючы непарыўную сувязь дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту, аб'ядноўвае іх у адзіны перыяд дзяцінства. Па прызнанні вучоных і практыкаў, менавіта гэты ўзростава перыяд з'яўляецца найбольш важным для агульнага развіцця, фарміравання асобасных якасцей, неабходных на працягу ўсяго наступнага жыцця, яны ж служаць для падмуркам для набывання спецыяльных ведаў і навыкаў.

Вырашыць праблему пераемнасці паміж дашкольнай і пачатковай школьнай адукацыяй можна толькі пры ўмове рэалізацыі адзінай лініі агульнага развіцця дзіцяці (г.зн. духоўнага, псіхічнага і фізічнага) ў перыяд дзяцінства. Толькі такі падыход можа прыдаць педагагічнаму працэсу цэласны, паслядоўны і перспектыўны характар, толькі тады дзве ступені адукацыі будуць дзейнічаць не ізалявана адна ад адной, а ў цеснай ўзаемасувязі, што дазволіць школе арганізаваць вучэбна-выхаваўчы працэс з апорай на развіццё, якое атрымалі дзеці ў дашкольных установах, а апошнім працаваць з арыентацыяй на наступную адукацыйную работу ў школе, пры гэтым фарміраванне якасцей, неабходных школьніку, павінна ажыццяўляцца не насуперак, а на аснове развіцця тых якасцей, што ўласцівы дашкольніку. Такім чынам, у якасці зыходнай базы для ажыццяўлення пераемнасці на псіхалагічным узроўні выступае вывучэнне заканамернасцей псіхічнага развіцця дзяцей на мяжы дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту.

Аналіз дадзеных, якія маюцца ў дзіцячай псіхалогіі, педагогіцы і ўзроставай фізіялогіі апошніх дзесяцігоддзяў, падцвярджаюць палажэнне Л.С.Выгоцкага пра тое, што вадараздзел паміж дашкольным і школьным дзяцінствам вызначаецца так званым “крызісам” 7 гадоў. Менавіта к шасці-сямі гадам заканчваецца фарміраванне усіх псіхічных новаўтварэнняў, характэрных для дзяцей дашкольнага ўзросту і адначасова пачынаюць ўзнікаць і развівацца новаўтварэнні, уласцівыя малодшым школьнікам. Пераход ад дашкольнага да малодшага школьнага перыяду – гэта пераход ад вядучай гульнявой да вядучай вучэбнай дзейнасці. Паводле Л.С.Выгоцкага,

сутнасць пераходнага перыяду заключаецца ў тым, што ў дзіцяці ўжо ёсць асноўныя перадумовы вучэння – адвольнасць, спосабы пазнавальнай дзейнасці, матывацыі, камунікатыўныя ўменні і г.д. Аднак яно па сутнасці яшчэ дашкольнік, вядучай дзейнасцю якога з'яўляецца сюжэтна-ролевая гульня. Станаўленне дзіцяці як школьніка адбываецца толькі ў працэсе самога навучання школьнага тыпу і ўсяго школьнага жыцця. Таму можна сцвярджаць, што падрыхтоўка да школы толькі пачынаецца ў дашкольнай установе, а працягваецца ў падрыхтоўчым класе чатырохгадовай пачатковай школы. Інакш гаворачы, **гатоўнасць да школы – не зыходны пункт, а вынік першага школьнага года.** Таму вельмі важна ў першы год навучання захаваць неабходныя псіхалагічныя ўмовы для завяршэння падрыхтоўкі дзяцей да школы, забеспячыць умовы для спрыяльнай іх адаптацыі да сістэматычнага навучання і адначасова стварыць перадумовы для авалодання асновамі вучэбнай дзейнасці, засваення новай сацыяльнай ролі – ролі вучня.

Паколькі дзеці шасці год па сваіх фізіялагічных і псіхалагічных асаблівасцях, па сваіх асобных устаноўках, па характары іх мыслення і дзейнасці павінны быць аднесены да дашкольнага ўзросту, аптымальныя ўмовы для рэалізацыі іх вялікіх патэнцыяльных магчымасцей ствараюцца тады, калі іх выхаванне і навучанне (уключаючы навучанне грамаце і матэматыцы) носяць па сваім складзе не школьны, а дашкольны характар. Таму **асноўная задача настаўніка пачатковай школы – захаванне і замацаванне фізічнага і псіхічнага здароўя дзіцяці, забеспячэнне яго маральна-псіхалагічнага камфорту і забароненасці,** а для гэтага неабходна забяспечыць на першых этапах навучання спецыфічна дашкольныя метады і формы арганізацыі жыцця дзяцей. Пры гэтым прынцыпова важным палажэннем праблемы пераемнасці выступае рэальная магчымасць для дзіцяці быць не пасіўным суб'ектам выхаваўчых і навучальных уздзеянняў дарослых, а актыўным суб'ектам дзейнасці і зносін.

Зыходзячы з пазіцыі станаўлення шасцігадовага дзіцяці як суб'екта дзейнасці і зносін, асобна адзначым гэтыя найважнейшыя лініі пераемнасці.

Пераемнасць у дзейнасці мяркуе захаванне ўнікальнай гульнявой дзейнасці дашкольніка і далейшае яе ўзбагачэнне такім уласным зместам, у якім, як ўказваюць вядучыя псіхолагі (Д.Б.Эльконін, А.у.Запарожац, В.В.Давыдаў і інш.), адпаведна «выспеваюць» перадумовы паспяховага авалодання вучэбнай дзейнасцю. У першую чаргу гэта датычыцца вядучага новаўтварэння дзяцінства – станаўлення асэнсаванасці і адвольнасці.

Пераемнасць у зносінах мае на ўвазе фарміраванне на дашкольным і школьным этапах такіх важных уменняў, як арыентацыя на партнера, прыняцце яго пазіцыі, узгадненне дзеянняў і інш. Рознастайныя зносіны з дарослымі, равеснікамі, старэйшымі і малодшымі дзецьмі – неацэнны вопыт для дзіцяці. Стратэгічнай лініяй пераемнасці тут павінны стаць гуманізм адносін і асобна-арыентаваная мадэль зносін. Настроенасць на дарослага дапамагае дзіцяці зразумець, што ў сітуацыі вучэння той выступае ў асаблівай функцыі і весці сябе з ім трэба так, як гэтага патрабуюць новая дзейнасць і сістэма адносін.

Такім чынам, можна вылучыць наступныя **напрамкі пераемнасці** паміж дашкольнымі ўстановамі і пачатковай школай.

- Узгадненне мэтаў і задач выхавання і развіцця дзяцей на дашкольным і школьным узроўнях – ад пяці да сямі гадоў.

Мэты і задачы развіцця дзіцяці на дашкольнай ступені адукацыі зададзены дзяржаўным стандартам у адпаведнасці з патэнцыяльнымі ўзроставымі магчымасцямі і спецыфікай дзяцінства як самакаштоўнага перыяду жыцця чалавека. У аснове такога падыходу ляжыць тэорыя ампліфікацыі, распрацаваная А.У.Запарожцам. Ампліфікацыя псіхічнага развіцця дзіцяці азначае максімальную рэалізацыю яго магчымасцей, якія фарміруюцца і праяўляюцца перш за ўсё ў спецыфічна дзіцячых відах дзейнасці. З гэтага пункту гледжання падрыхтоўка да школы выступае не як

самамета, а вынік арганізацыі паўнацэннай, эмацыянальна насычанай жыццядзейнасці дзіцяці, што задавальняе яго інтарэсы і патрэбы на працягу ўсяго дашкольнага дзяцінства. Такі падыход засяспечвае агульную – фізічную, інтэлектуальную, асобасную – і спецыяльную падрыхтоўку да школьнага навучання.

Асноўная мэта пачатковай школьнай адукацыі – працягваць агульнае рознабаковае развіццё дзяцей шасці год з улікам як іх узрослых магчымасцей, так і спецыфікі школьнага жыцця. На гэтым фоне вырашаюцца задачы фарміравання вучэбных навыкаў у чытанні, пісьме, матэматыцы і станаўлення вучэбнай дзейнасці.

І ў дашкольнай установе, і ў пачатковай школе (асабліва ў падрыхтоўчым класе) выхаваўча-адукацыйны працэс павінны быць падпарадкаваны станаўленню асобы дзіцяці – развіццю яго камунікатыўнай, інтэлектуальнай, фізічнай асобаснай кампетэнцыі, крэатыўнасці, самасвядомасці, самаацэнкі.

- Узгадненне зместу адукацыі на дашкольнай і пачатковай школьнай ступенях.

На пачатковым этапе навучання ў падрыхтоўчым класе з мэтай захавання пераемнасці паміж дзвюма ступенямі адукацыі, максімальнай рэалізацыі магчымасцей дзіцяці неабходна шырока выкарыстоўваць розныя віды дзіцячай дзейнасці творчага характару (самадзейных гульняў, драматызацый, тэхнічнага, мастацкага мадэліравання, эксперыментавання, слоўнай творчасці, музычных, танцавальных імправізацый).

Патэнцыял шасцігадовага дзіцяці ў падрыхтоўчым класе будзе задзейнічаны больш поўна, калі ўдасца ажыццявіць інтэграцыю прадметных галін ведаў дашкольнай і пачатковай школьнай адукацыі. Маецца на ўвазе ўзбагачэнне зместу пачатковай адукацыі ведамі краязнаўчага, гісторыка-геаграфічнага характару (што спалучалася б з такімі практычнымі дзеяннямі,

як дагляданне за раслінамі, афармленне памяшканняў і да т.п.), больш шырокае далучэнне дзяцей да нацыянальнай культуры.

- Удасканаленне форм арганізацыі і метадаў навучання ў дашкольных установах і пачатковай школе

У дзіцячым садзе і падрыхтоўчым класе неабходна адмовіцца ад жорстка рэгламентаванага навучання, што выражаецца ў працяглых статычных позах на занятках і уроках, адказах па паднятай руцэ, перарыванне ў дысцыплінарных мэтах ініцыятыўных выказванняў і да т.п.

Максімальна забяспечыць рухальную актыўнасць дзяцей ў школе на ўроках фізкультуры, вялікіх перапынках, а таксама ў працэсе пазакласнай работы.

У абедзвюх адукацыйных установах стварыць развіццёвае прадметнае асяроддзе, якое функцыянальна мадэліруе змест дзіцячай дзейнасці, што будзе садзейнічаць рознабаковаму развіццю дзяцей, забяспечваць іх псіхалагічны камфорт. Кампаненты развіццёвага асяроддзя павінны быць максімальна даступнымі і ўтрымліваць імпульсы, якія заахвацяць дзяцей да дзейнасці, будуць стымуляваць развіццё фантазіі, ўяўленняў, творчасці і г.д. Неабходна прадугледзець месцы для дынамічных і спакойных гульняў і заняткаў дзяцей - групавых і індывідуальных, а таксама рацыянальнага размяшчэння неабходнага абсталявання і атрыбутыкі для розных відаў дзейнасці (гульнявой, выяўленчай, мастацка-маўленчай, музычнай, працоўнай, тэатральна-гульнявой, дзіцячага эксперыментавання і інш.). Важнейшы кампанент развіццёвага асяроддзя – прырода, ландшафт, якія маюць эстэтычнае і экалагічнае значэнне.

Выкарыстоўваць разнастайнасць форм навучання “неўрочнага” тыпу, якія ўключаюць спецыфічна дзіцячыя віды дзейнасці (гульню, маляванне, лепку, канструяванне і інш.) на інтэгратыўнай аснове, выхад за межы групы (класа), аб’яднанне па падгрупам, арганізацыю сумеснай дзейнасці.

Забяспечыць узаемасувязь заняткаў (урокаў) з штодзённым жыццём дзяцей, іх самастойнай дзейнасцю.

Больш шырока выкарыстоўваць метады, якія актывізуюць з дзяцей мысленне, уяўленні, фантазію, памяць, пошукавую дзейнасць. Гэта элементы праблемнасці ў навучанні, тэорыі рашэння вынаходніцкіх задач, спалучэнне задач адкрытага і закрытага тыпаў і інш.

Асаблівая ўвага ў падрыхтоўчым класе надаецца выкарыстанню гульнявых метадаў навучання. Паступіўшы ў школу, дзеці апіняюцца ў супярэчлівай сітуацыі, паколькі вучэбная дзейнасць выпяняе гульнявую, якая не выкарысталася яшчэ ўсе свае рэсурсы развіцця асобы дзіцяці. У такой сітуацыі вучэбная дзейнасць пачынае ажыццяўляцца як вонкавая ў адносінах да ўнутранай матывацыі дзіцяці. Школьнае жыццё ўспрымаецца фармальна, а змястоўны бок вучэбнай дзейнасці не выступае яшчэ ў якасці актуальнага. Як неаднаразова падкрэслівалася, вядучай у навучанні дзяцей шасці год павінна быць гульнявая дзейнасць. Не знікаючы адразу, яна паступова і заканамерна саступіць месца іншай дзейнасці – вучэбнай.

Прамежкавае палажэнне паміж гульнявой і вучэбнай дзейнасцю займае дыдактычная гульня, у якой, з аднаго боку, улічваецца ўзроставыя, маральныя матывы дзейнасці гульцоў, з другога – прынцып дабравольнасці, права самастойнага выбару, самавыражэння. Значыць, дарослы наладжвае яе без прынуку, толькі па жаданні саміх дзяцей. А для гэтага ён узбагачае змест дыдактычнай гульні, уводзіць, напрыклад, элементы творчасці, насычае змест, сюжэт, максімальна актывізуе пазнавальныя інтарэсы дзяцей.

Каб забяспечыць пераемнасць у зносінах, неабходна змяніць формы ўзаемаадносін дзяцей на занятках у дзіцячым садзе і на ўроках у падрыхтоўчым класе. Трэба даць магчымасць дзіцяці арыентавацца на партнёра-равесніка, супрацоўнічаць з ім, вучыцца не толькі з дарослага, а і ў свайго аднагодкі. Гэтаму садзейнічаюць дыялогавыя зносіны паміж дзецьмі, якія неабходна падтрымліваць; прызнаваць права дзіцяці на ініцыятыўныя

выказванні і аргументаванае адстойванне сваіх прапаноў, права на памылку. У працэсе менавіта такіх зносін дзеці абмяркоўваюць агульную задачу, шукаюць спосабы яе вырашэння, размяркоўваюць ролі, абавязкі, мяняюць іх. У выніку кожны адчувае сябе здольным справіцца з пастаўленай задачай.

Вядучым ў адукацыйным працэсе як дашкольнай установы, так і пачатковай школы павінна стаць дыялагічная форма зносін з дзецьмі, якая садзейнічае развіццю ў выхаванцаў і вучняў актыўнасці, ініцыятыўнасці, пачуцця ўласнай годнасці і самапавагі, фарміруе давер і павагу да дарослага.

Давяральна-сяброўскія кантакты паміж дзецьмі і дарослым устанаўліваюцца і падчас гульні, у якой апошні ўдзельнічае як раўнапраўны партнёр. Тут мы зноў вяртаемся да каштоўнасці гульнявога метаду навучання. Характэрная рыса арганізацыі дыдактычных гульняў – стварэнне сітуацыі для самастойных, свабодных і непрымушаных паводзін дзяцей.

Ажыццяўленне названых напрамкаў пераемнасці паміж дзіцячым садамі і школамі дазволіць стварыць агульны спрыяльны фон для фізічнага, эмацыянальнага, інтэлектуальнага развіцця дзяцей, захавання іх фізічнага і псіхічнага здароўя. Арыентацыя на апераджальнае (але не фарсіраванае!) развіццё дзіцяці ва ўсіх відах дзіцячай дзейнасці і зносін – задача, якую можна вырашыць толькі сумеснымі намаганнямі дзіцячага сада і пачатковай школы.

Цяжкасці, звязаныя з практычнай рэалізацыяй ідэі пераемнасці лежаць ва многім ў сферы прафесійнай кампетэнцыі педагогаў. Большасць выхавальнікаў дзіцячых садоў не ведаюць праграмы падрыхтоўчага класа і тым больш не ўлічваюць, што школа часта працуе па нестандартнай, інавацыйнай праграме. Таму педагогі дашкольных устаноў не бяруць на сябе адказнасць за навучанне дзяцей у падрыхтоўчых класах, хаця добра ведаюць псіхалогію дзіцяці-дашкольніка, да якога адносіцца і шасцігадовае дзіця. А многія выхавальнікі раней працавалі ў падрыхтоўчых групах дзіцячых садоў менавіта з гэтай катэгорыяй дзяцей. У сваю чаргу настаўнікі пачатковай

школы не ўлічваюць праграму дзіцячага сада і ўзровень развіцця дзяцей, якія паступаюць ў падрыхтоўчы клас. Спецыялісты, якія закончылі факультэт пачатковай адукацыі, часта не ведаюць псіхалогію дзяцей дашкольнага ўзросту.

З гэтай пазіцыі ўяўляецца неабходным звярнуць асаблівую ўвагу на змест падрыхтоўкі спецыялістаў з больш шырокім спектрам прафесійных уменняў. Спецыялісты дзіцячых дашкольных устаноў і пачатковай школы павінны не толькі валодаць добрымі ведамі педагогікі і псіхалогіі дзяцей дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту, умець ставіць і вырашаць дыдактычныя задачы, трансліраваць веды, уменні і навыкі, але і арыентавацца на агульнае развіццё чалавечых здольнасцей, умець практычна працаваць з адукацыйнымі працэсамі, будаваць адукацыйныя сітуацыі, валодаць высокім ўзроўнем культуры педагога, новымі галінамі ведаў і навыкаў, без якіх нельга весці дзіця ў сучасны свет, а таксама ўменнем мець зносіны з дзецьмі не “над”, а “разам” і г.д. Гэтыя веды і навыкі набываюцца як на базавым этапе, так і на далейшых ступенях павышэння кваліфікацыі.

За межамі дадзенага артыкула засталіся такія важныя пытанні, як супрацоўніцтва дашкольных устаноў, школы і сям’і ў вырашэнні пытання падрыхтоўкі дзяцей да школы; вызначэнне формаў работы з дзецьмі, якія не наведвалі дзіцячы сад; вырашэнне задач пераемнасці пры выкарыстанні ў адукацыйных установах інавацыйных тэхналогій (М.Мантэсоры, “Першы крок”, В.В.Давыдава, Л.У.Занкова, Н.А.Зайцава і інш.). Гэтыя пытанні – прадмет асобнага разгляду.